

Programové vystoupení mladých autorů sdružených okolo Kamila Bednáře

JAN HEJK

Tvrdá naděje v jemnou věc, již jest duch.

Robert Browning (ČERNÝ 1940: 13)

Prvořadým zájmem naší práce je vhléd do souvislostí vystoupení autorů uskupených okolo Kamila Bednáře, kteří svůj vstup do literatury a společné literární snahy manifestovali *Jarním almanachem básnickým 1940*, a postžení základních rysů a specifíků jejich programové poetiky. To však není možné bez komplexnější analýzy jejich manifestačních statí a úvodního slova k almanachu, sepsaného Václavem Černým. K vytyčenému cíli nám pomůže i zmapování diskuse, již vystoupení podnítilo a jež se odehrávala hlavně na stránkách *Kritického měsíčníku*.

Kontext, východiska, generace

K hlubšímu poznání skupiny mladých autorů a principů jejich programových prohlášení je zapotřebí alespoň rámcově nastínit společenskou a literární situaci v Čechách před rokem 1940, která jejich společné snažení formovala a ve které vyrůstali. Společensko-historické předpoklady zahrnují celý soubor závažných událostí: zkušenost první světové války, mnichovská dohoda, konec první republiky, okupace a protektorát, vypuknutí druhé světové války. Pro tehdejší dobu bylo příznačné postupné vystřízlivění z ideologií, obecná deziluze z vývoje společnosti. Vývoj literatury před rokem 1940, respektive před rokem 1938 je velmi dynamický. Za zlom bychom mohli považovat vznik Protektorátu Čechy a Morava a počátek druhé světové války. Ponecháme-li stranou zásadní změny v literatuře na přelomu století a generaci buřičů, pak na autory kolektivního vystoupení v *Jarním almanachu básnickém 1940* měla největší vliv avantgarda dvacátých let 20. století. Ta se zvláště v poezii projevuje jak obsahovým, tak tvarovým experimentováním – a právě vůči němu se tito mladí autoři vymezovali. Vedle avantgardy můžeme v literatuře dvacátých a třicátých let rozpoznat i nesporný vliv tehdy již do určité míry zavedených autorů-solitérů (František Halas, Vladimír Holan, Josef Hora, Jaroslav Seifert aj.), s nímž se „nastupující generace“ musela také nějakým způsobem vyrovnat.

Ještě než se pustíme do analýzy programových vystoupení mladých spisovatelů sdružených okolo Kamila Bednáře, je vhodné vyjádřit se k mnohokrát diskutovanému pojmu

generace. Problém, zda se v případě těchto společně vystoupivších mladých básníků jedná skutečně o novou generaci, je řešen ve všech programových člancích i v almanachu samotném; různé názory k němu vyjadřuje i dobová kritika. Již Václav Černý v úvodní stati almanachu nechává prozatím tuto otázku raději otevřenou a spíše se přiklání k označení „mezigenerace“, překlenující prostor mezi dvěma odlišnými uměleckými obdobími. Na druhou stranu je třeba připustit, že pocit generační sounáležitosti je pro tyto autory jedním z nejhlavnějších pojetek, pro mnohé z nich jsou jejich kolektivní prožitky dokonce mnohem podstatnější než kupříkladu „společná“ poetika. Ke generační problematice se ještě dostaneme při konkrétních analýzách jednotlivých programových statí, budeme ji ovšem vztahovat k programové poetice, jejíž popsání je hlavním cílem naší práce. Neodpustíme si však konstatování, že se samotným generačním sebeuvědoměním u mladých autorů, tedy autorů, které formovaly výše zmiňované kolektivní prožitky a kteří shodně vstoupili do literatury v druhé polovině třicátých let, to bylo poněkud složitější. Na vnitřní „generační“ roztržnost do určité míry poukazuje například i to, že vystoupení mladých autorů v *Jarním almanachu básnickém 1940* nebylo jediným kolektivním vystoupením této vypjaté doby. Nelze opomenout Skupinu 42 (1942) a Skupinu Ra (1942, první sborník *Roztrhané panenky* je ale datován zpětně do roku 1937), jen na okraj připomeňme sborník *Chvála slova* (1940) a ne příliš známý almanach *Podání ruky* (1943). Domníváme se ovšem, že otázka, zda se opravdu jedná o generaci (případně o „mezigeneraci“) v nejvlastnějším slova smyslu, není pro naše zkoumání nejdůležitější: spokojme se proto s faktem, že samotní autoři se jako generace cítili a považovali se za ni.

Jarní almanach básnický 1940

Prvním společným vystoupením mladých autorů narozených mezi roky 1910–1919 byl *Jarní almanach básnický 1940*. Úvodní slovo k němu napsal Václav Černý; celkem zahrnuje čtrnáct autorů, každý z nich zde publikoval několik básní (dvě až šest čísel) různého rozsahu. Mezi ně patří: Kamil Bednář, Ivan Blatný, Klement Bochořák, Lumír Čivrný, Jiří Daniel, Karel Jílek (= Jiří Orten), Josef Kainar, Jiří Klan (= Josef Lederer), Josef Kohout (= Hanuš Bonn), Zdeněk Kriebel, Oldřich Mikulášek, Jan Pilař, Jan Marius Tomeš a Jiří Valja. Tyto autory můžeme považovat za jakési básnické jádro skupiny. Netřeba zdůrazňovat, že se nejedná o jejich básnické debuty: většina z nich své první básnické sbírky již vydala, ostatní měli za sebou alespoň časopiseckou publikaci veršů.

Václav Černý v almanachu spatřuje především kolektivní gesto. Společnou vůli těchto autorů k tvorbě chápe jako „znak podivuhodné síly této země, důkaz nevyčerpatelného mládí jejího“ (ČERNÝ 1940: 10). Smysl almanachu pak podle něj přesahuje význam jednotlivých básní

v něm obsažených. To zajisté souvisí i s jeho chápáním funkce poezie, ale současně se shoduje i s postojem celé skupiny? Pro Černého je poezie „svědkyně událostí posledních let a strážkyně mravních hodnot našich, [...] ochránitelka naší víry v životní zdroje národa a tedy i ručitelka za naši budoucnost“ (TAMTÉŽ). Při pohledu na družinu autorů almanachu si pak všímá některých jejich dosti významných znaků či spíše prozatímních náznaků. Jsou to náznaky „nové skutečnosti básnické“, „nové směry tvůrčí vůle“ a „změněná stanoviska k světu“ (TAMTÉŽ). Za zdroj těchto změn považuje především kolektivní zkušenost, která mladé básníky spojuje.

Zároveň tu Černý shrnuje základní otázky, jež si autoři almanachu kladou, a jejich hlavní úkol – vytvořit nové pojetí člověka, respektive lidství. Základní otázky zde položené jsou tyto: „Jaký že je první, nejhlubší daný obsah tohoto lidství? Jaká bezprostřední data lidskosti? A jaké že jsou meze člověka, a kam až lze je odsunout?“ (TAMTÉŽ: 12). Tyto otázky a hlavní cíl, přestože to nemusí být zřejmé na první pohled, poetiku skupiny významně ovlivňují. Toho si všímá i Černý a uvádí společné rysy jejich tvorby – introspekci jako hlavní nástroj a metodu poznávání a základní témata a motivy: sen, dětství, láska, bolest, samota, mateřství, osudovost, čistota, věrnost, rodná země. V souvislosti s tematikou rodné země a rodného jazyka naráží i na další významný rys skupiny, a to na absenci jakékoli ideologie a programovosti. Tento rys chápe jako nezbytný, alespoň prozatím, protože nové ideologie a programy, jež by měly řešit uspořádání lidského společenství, vzejdou z nového obrazu člověka. A právě k naplnění nové představy člověka by měla napomoci poezie: znovu je tedy akcentována její společenská funkce, schopnost zasahovat základy lidství. O Černého vysokých požadavcích kladených jak na literaturu (a zvláště poezii), tak na generaci, svědčí i jeho článek „Ještě o básnících ve dnech krize, a ještě k básníkům“ z roku 1939. Píše tu, že úkolem generace je „proměnit existenci okolo sebe podle způsobu své přirozené povahy“ (ČERNÝ 1939: 4).

Na úvodu k *Jarnímu almanachu básnickému 1940* jsme si mohli všimnout mnoha zajímavých skutečností. Václav Černý si tu uvědomuje jistou rozporuplnost mladé „generace“ (a současně i skupiny autorů almanachu), shrnuje základní cíle autorů, otázky, jež si pokládají, a ukazuje jejich přístup k tvorbě. Vyzdvihuje především jednotící funkci almanachu, zároveň však – byť ve zkratce a náznaku – postihuje některé z důležitých charakteristik skupinové poetiky. Také si můžeme všimnout, že všechna následující programová prohlášení autorů sdružených okolo Kamila Bednáře, která vycházejí po *Jarním almanachu básnickém 1940*, na postřehy Václava Černého navazují a přidržují se do určité míry jeho charakteristik družiny či celé „generace“.

Slovo k mladým Kamila Bednáře

Hned v úvodu svého programového spisku Bednář zdůrazňuje, že mu jde především o vyburcování mladých. O to, aby oni sami doplnili a zpřesnili jeho úvahy. Staví se tak do role iniciátora skupiny. Zároveň kriticky podotýká, že jeho prohlášení si nečiní a ani nemůže činit nároky na definitivní platnost: uvědomuje si totiž sám jeho úskalí a omezenou přesvědčivost, pramenící z jeho zkratkovitosti a z převahy intuitivních myšlenkových závěrů nad logickou argumentací.

Velký důraz klade Bednář na popis „mladé generace“: vidí ji jako „pasivní“ a „zakřiknutě mlčenlivou“. Domnívá se však, že je to jen určitá maska, jíž se brání před tvrdým světem. V důsledku toho však tito mladí o sobě jako o generaci neuvažují, pocítují nechuť k proměně světa, k činu. Bednář dospívá k obdobnému chápání úkolu generace, jež se má snažit o proměnu světa, jako Václav Černý. Samozřejmě se nemůže vyhnout ani otázce, zda se v případě mladých autorů narozených převážně za války vůbec jedná o novou generaci – a odpovídá na ni kladně. V jeho pohledu je hlavním principem generačním společné prožití kulturních, společenských a historických skutečností. Současně však dodává, že tu postrádá vědomí generační sounáležitosti, tedy alespoň prozatím, protože v jeho nabytí doufá: „Je-li možný boj bez bojování, nemůže být alespoň na čas společného zápasu bez společného uvědomění?“ (BEDNÁŘ 1940: 12). Dalším typickým rysem mladých je podle Bednáře to, že si prožili mnohá zklamání, že ztratili veškeré iluze, ba přímo budoucnost, svou existenci. A je to právě tato generace, která je „určena k tomu, aby znovu objevila prostou a velkolepou jsoucnost lidské duše, lidského ducha a vůbec – Člověka“ (TAMTÉŽ: 22).

Veškerá výše uvedená fakta jsme samozřejmě nezmiňovali samoučelně. V dalších programových statích, které budeme analyzovat, je na ně kladen velký důraz a jsou důležitá i pro nastínění programové poetiky autorské družiny kolem Kamila Bednáře. Promítl se do ní nový životní pocit mladých autorů, spojený s pojmem „nahého člověka“. Co jím měl Bednář na mysli? Bylo to vlastně programové hledání podstaty člověka, jeho nejzákladnější lidské podoby, zbavené veškeré jeho společenské, národní, politické a ideologické příslušnosti. Pokud se podaří tuto podstatu najít, je možné nastoupit cestu k hledání člověka nového, civilizovaného a společenského, člověka budoucnosti. A toho lze dosáhnout právě skrze poezii. Bednářovy nároky na tvorbu tedy vskutku nejsou nízké. Zklamání z ideologií a společnosti vede k chápání poezie jako světového názoru, jako výrazu onoho původního jádra člověka: poezie má člověku nahradit – alespoň v této přechodné fázi – ideologie, víru i metafyziku. Hledání podstaty člověka se může podle Bednáře dít jen pomocí introspekce a příklonu k „věčným“ hodnotám, který pramení z nedůvěry ve vše moderní. Cesta k „nahému“ a posléze i k „novému“ člověku tak nutně

vede skrze hledání podstaty v konkrétním člověku-básníkovi, tedy skrze subjektivitu. Její platnost je však omezena proto, že ono jádro či podstata člověka jsou všem lidem společné.

V závěru pojednání se pak Bednář věnuje otázce mladého umění – to se podle něj rovná mladé poezii. Cituje tu názor některých kritiků, kteří tvrdí, že „nová“ poezie není dost avantgardní, že nerozbíjí ustálené formy zavedené předválečnou poezií. Bednář s tím však souhlasí a považuje to za správné. Domnívá se, že v tvarovém a obsahovém experimentování již nelze jít dále. A není to ani žádoucí, protože požadavek na poezii se změnil, požaduje se především lidský obsah, který se následně promítá i do motivů. Důrazně jsou tak odmítány motivy sociální, rurální či vlastenecké. Hledání podstaty člověka se nemůže dít „okázale, s lucernou při denním světle“ (TAMTÉŽ: 28).

Bednář klade velký důraz na popis mladé generace, čímž chce docílit generačního sebeuvědomění jejích členů. Vzhledem k tomu, že jde o programové vystoupení, je zajímavé, kolik prostoru věnoval autor programové poetice. Při pozornějším čtení jeho textu se před námi ale začínají ukazovat obecné rysy poetiky nebo alespoň dobové smýšlení o problematice reality a nový životní pocit, jež poetiku významně ovlivňují.

Urbánkuv Člověk v mladé poezii

Urbánkova programová stat' z roku 1940 je reakcí na *Jarní almanach básnický 1940* a Bednářovo *Slovo k mladým*. Hned v úvodu si vytyčil následující cíle: určit podněty tvorby mladých básníků a vystihnout, co je v jejich poezii nové.

V první kapitole „Proč zájem o člověka“ Urbánek doplňuje Bednářův „nový životní pocit“ o další rys – vědomí nehotovosti člověka, které považuje v tvorbě mladých autorů za nejpodstatnější, za princip jejich tvorby. Z tohoto vědomí pak pramení velmi silná nejistota duchovní a materiální, která plně ovládá člověka. Také Urbánek si klade otázku vymezení generace; podotýká, že problém, jde-li o generaci či nikoliv, pramení z nejvlastnější metody sebepoznání „mladých básníků“ – z introspekce, tedy jistého subjektivního ponoru do vlastního nitra, jímž se chtějí každý zvlášť dobrat jádra člověka (obdoba Bednářova „nahého člověka“). Jde jim o poznání základu lidství, který je věčný. Podobně jako Kamil Bednář uvažuje i Zdeněk Urbánek o „novém člověku“. Ten by měl zatlačit pokrok civilizace zpět na jeho původní místo a neměl by jej brát jako svůj nejdůležitější cíl.

Stejně jako autor *Slova k mladým* si i Urbánek uvědomuje nedostatky, jimiž skupina autorů okolo Kamila Bednáře trpí. Za patrně nejpodstatnější považuje to, že jim chybí teoretikové, že teoretické články a programové spisy píše básníci. Obdobně jako u Bednáře je i zde patrná jistá kritická sebereflexe. Kritičnost se však vztahuje i ke skupině obecně. Urbánek jí vyčítá, že nemá

žádnou taktiku, kterou by mohla udávat nový tón české poezie, zmiňuje i očividnou roztržitost skupiny, patrná již z toho, že společně se její autoři sjednotili jen v *Jarním almanachu básnickém 1940*. Na druhou stranu to ovšem chápe, protože za jeden z rysů mladé generace považuje odpor k organizaci.

Dále se Urbánek táže, jaký vlastně je ten člověk, který je středem zájmu všech básníků. Dochází k názoru, že je nedefinovatelný vzhledem k tomu, že je živý a proměnlivý – obrozující se. Je třeba uvědomit si, že není mnoho nástrojů, které by pátrání po jeho povaze ulehčily. Máme jen své city, smysly, touhy a rozum. Nic není předem dané, jen skutečnost smrti. A je jen na člověku, aby poznal své místo na světě, to je jeho úkol. Člověka popisuje takto: „Ten je to, host na této zemi, toužící státi se obyvatelem tím, že by poznal, co jest jeho“ (URBÁNEK 1940: 16). A dále se píše: „A jsme vrženi k svému každodennímu podnikání, jež se zdává tak malicherné, abychom v něm vyhledali stopy účasti svých duší“ (TAMTÉŽ: 22). Na tom, co jsme si doposud řekli o Urbánkově stati, můžeme najít zřejmý vliv Bednářova hledání „nahého člověka“. Nelze si však nevšimnout, že Urbánkův text je mnohem více propracovaný, své názory se snaží podpírat argumenty, ne jen intuicí. Zároveň je patrné, že se také více zabývá i filozofickými otázkami, v uvedených citacích bychom mohli najít i jakousi paralelu k francouzskému existencialismu.

Za zmínku stojí i Urbánkovo chápání poezie a její funkce. Poezie se v první řadě má zabývat člověkem, což Urbánek dokládá na úryvcích z poezie autorů *Jarního almanachu básnického 1940*. Člověk se stává měřítkem, skrze které se poměřuje vše ostatní: „tato poezie měří svět [...] člověkem“ (TAMTÉŽ: 23). Poznání člověka je sice možné skrze introspekci, důrazně však varuje před přílišným psychologizováním, které je pro poezii velkou hrozbou a které svou usilovností „znehybňuje verš, škodí mu“ (TAMTÉŽ: 24). Dobrý básník se pak pozná podle toho, že odlišně charakterizuje pocity známé a nalézá v nich nové nuance nebo popisuje pocity absolutně nové. Básník by měl být v první řadě opravdový, měl by podávat svědectví sám ze sebe, ne svědectví odvozená či přejatá. Rozdíl mezi poezií „starou“ a „mladou“ vidí Urbánek u starších básníků v umění říci a naproti tomu v touze umět více pocítit u básníků nové generace. Nejmarkantněji si toho prý můžeme všimnout na poezii Vladimíra Holana.

Svou práci uzavírá Zdeněk Urbánek shrnutím situace ve společnosti a v poezii. Asi nejlépe to vystihuje následující citace: „Světové proměny, jichž se v současnosti dožíváme, jsou příčinou nových tvarů v českém básnictví. Ideologie ztrácejí vliv na českou poezii. Lze říci, že nová poezie předvídá a připravuje půdu pro ideologii novou. Zájem této nové ideologie musí být soustředěn na člověka, jenž nebude funkční jednotkou v dějích světa, ale sám sobě stane se cílem. Je sněn nový člověk [...]“ (TAMTÉŽ: 31).

Červinkovo pojednání *O nejmladší generaci básnické*

Poslední programovou statí z března 1941, která vzešla z okruhu autorů uskupených okolo Kamila Bednáře, je pojednání *O nejmladší generaci básnické* Jaroslava Červinky. Jeho autor si klade za cíl podat celkovou charakteristiku mladé poezie. Hned v úvodu se snaží o kritické zhodnocení předešlých programových vystoupení, almanachu a své stanovisko zaujímá i k problematice „generace“. Té vyčítá příliš nekonkrétní, rozpačitý a nedostatečný program. Tvrdí, že onu mladou generaci spojuje „lidské pojítko, které dává vědomí pospolitosti v cítění, v myšlení i prožívání“ (ČERVINKA 1941: 5). *Jarní almanach básnický 1940* pak chápe jako přehlídku autorů, jež často pojí spíše než generační idea jejich mladost. Oceňuje však jeho význam organizační a také to, že díky němu si jednotliví autoři začali svou generační příslušnost více uvědomovat. Obdobně jako Bednář či Urbánek se domnívá, že mladé autory spojují společné prožitky a „obdobný duchovní postoj k základním věcem života“ (TAMTÉŽ: 6), jejich výchozí životní pocit je tragický. Pocit'ovaná tragika, prázdnota a nesmyslnost života se však netýká pouze této generace, je to problém celé Evropy.

Oproti ostatním programovým statím nalézáme u Červinky stručné shrnutí a vyhranění se vůči některým předešlým „proudům“ v poezii, a to dadaismu, poetismu, surrealismu a proletářské poezii. Autor se snaží o jejich podloženou kritiku a nastínění toho, v čem tato poezie zklamala. To je oproti Bednářovi i Urbánkovi významné novum. Sám pak dodává, že poezie dokáže utvářet člověka, jen když pronikne k jeho nejskrytějšímu já, musí nechat projevit se nejzákladnější city – lásku, lítost, úžas... Červinka také upřesňuje roli básníka: „Básník, aby mohl dávatí [...], je [...] odkázán sám na sebe. Jen v básníkově samotném [...] děje se onen div metafory světa a života ve vítěznou poezii“ (TAMTÉŽ: 11).

Dalším novým prvkem je i vyhranění se mladé generace vůči autorům starším. Tito starší autoři zažili zborcení víry v ideologie, ve společnost atd., i přes tragický životní pocit si však dokázali udržet jistou formu odporu. Naproti tomu mladí spisovatelé se do tohoto tragického ovzduší již narodili, nenašli nikde žádný pevný bod, vzdávají se sami a předem, chybí jim vůle k ohrazení se proti tomu.

Červinka se zmiňuje také o filozofických vzorech mladých básníků – největším z nich je Sören Kierkegaard, který se stejně jako oni staví proti filozofii života. Obdivují na něm, že i on „vždy buduje na skutečném, pravdivém a vášnivě lidském stanovisku“ (TAMTÉŽ: 22).

V závěru své práce se Červinka zamýšlí i nad přínosem mladé poezie – a tím je především opravdovost, akcent na etiku lidskou i národní, obroda víry a hlavně to, že „mladou poezií je sněn člověk nový“ (TAMTÉŽ: 32).

Diskuse

Programové vystoupení autorů sdružených okolo Kamila Bednáře vyvolalo poměrně rozsáhlou diskusi, jež se odehrávala především v letech 1940 a 1941 hlavně na stránkách *Kritického měsíčníku*, redigovaného v letech 1938–42 a 1945–48 Václavem Černým. Do určité míry byla ovlivněna jistou nejasností a až náznakovostí – to bylo zapříčiněno ostražitostí a možná i obavami ze zásahu německé strany a politické cenzury. Můžeme se setkat jak s hlasy, které podporují názory Kamila Bednáře, Zdeňka Urbánka a Jaroslava Červinku, tak s hlasy, které proti nim zaujímají odmítavé stanovisko. Povětšinou se příspěvky k diskusi nesly v duchu konstatování a shrnutí dosavadních stanovisek mladých autorů. Důkazem toho je například i článek Bohuslava Polana: „Básníkům nezbývá, než aby se připjali k nejspodnějším kořenům lidskosti a pátrali po zdroji obnovy v nedotčených vrstvách duše a smyslů“ (POLAN 1940: 244). Vzhledem k cílům naší práce se však omezíme pouze na nejvýznačnější reakce, jež významně doplňovaly nebo vyvracely výše analyzované manifestační projevy.

Jedním ze zajímavějších článků, reagujících na Bednářovu stat', je Černého „Slovo o Slovu k mladým“, uveřejněné na stránkách *Kritického měsíčníku*. Václav Černý zde víceméně shrnuje Bednářovy základní teze, dostává se však i ke kritice některých jeho závěrů. Vytýká nesrozumitelnost a až nejasnost jistých pasáží jeho textu, kupříkladu se pozastavuje nad tím, co znamená onen „návrat k věčným hodnotám“. Dále nesouhlasí s proklamovaným odvržením všeho, co přineslo moderní umění a avantgarda zvláště. To se týká i prosazovaného návratu ke starším (klasičtějším) básnickým útvarům. Podle Černého je v zájmu poezie, aby „se ne snad tvarově zastavila, ale aby dala plně uzrát plodnému náznaku a vyžila do dna slibnou možnost“ (ČERNÝ 1940: 195). Jelikož si Černý uvědomuje částečnou nesrozumitelnost *Slova k mladým*, snaží se jakožto teoretik o jeho projasnění. Pokouší se o dodatečné vysvětlení Bednářem zavedených pojmů, které charakterizují mladou generaci, zároveň chce varovat před možnými chybami při naplňování skupinového programu. „Tichost? Ano; ale ne ta, jež jest přišlápnutím, ale ta, jež je soustředěním a zráním. „Bezprogramovost?“ Třeba; ale ne jako nedostatek myšlenek, nýbrž jako plnost a charakternost jejich a protest proti oněm mocnostem světa, jež chtějí pro duše vyrábět metafyziku. Duchovnost? Rozhodně; ale zde, stůj co stůj, nejmladší nesmějí dovolit sobě samým, aby se jim duch a nitro [...] staly kdy útulkem a skrýší“ (TAMTÉŽ: 196–197).

Velká část příspěvků k diskusi se týká problematiky generační. Povětšinou se autoři přiklání k názoru, že se o generaci opravdu jedná a její charakter se projevuje stále výrazněji spolu se sílícím vědomím sounáležitosti s ní. Nelze si však nevšimnout, že i v „ohlasech“ na jednotlivé programové stati často vládne nejasnost a nesrozumitelnost, opírající se o ničím nepodložené argumenty a nic neříkající hesla („jedním z hlavních úkolů generace je tedy

uskutečňování proměn životního pocitu“, DANIEL 1940: 457). To je i případ Danielova článku „Obrana generace“, v němž se autor snaží o vymezení současné mladé generace vůči předešlým a o formulování jejího cíle: „generace minulá a předminulá [...] jako by byly vyvrcholením tažení proti duchu a duši. Až k prohlášení strojovosti celého života, až k vyřazení samostatného myšlení, až k popření pouhé existence duše, až k velikému zmatku společenskému i duchovnímu [...], až tam do hlubiny (mělčiny?) zoufalství byla dovedena generace. A odtud bude stoupat cestou ducha, cestou lidskosti“ (TAMTÉŽ: 457–458).

Často se v diskusích naráží na problematiku Bednářem identifikovaného rysu mladých – pasivity a trpnosti (znovu je to připomínáno v článku *Generační bořkost*; BEDNÁŘ 1941: 94). S touto charakteristikou však někteří mladí nesouhlasí. To je případ Jiřího Jakuba (= Jiří Orten; „Poznámka o jedné myšlence“, JAKUB 1941: 95) či Jiřího Daniela, který přímo říká, že „mladá generace není pasivní. Hledá a vytváří si svůj řád s velkou houževnatostí. Neustupuje. Jen nerozhlašuje, co bude vykonáno“ (DANIEL 1941: 457). Podobně s Bednářovým názorem nesouhlasí i Jan Kopecký: „Kde je řeč o tvorbě, o tvoření uměleckém, tam je sama sebou už vyloučena ona forma pasivnosti, o níž se obvykle mluví“ (KOPECKÝ 1941: 164).

Diskusi, kterou vyvolalo *Slovo k mladým*, shrnul Kamil Bednář v knize *Oblasť Slova k mladým* (1941). Větší prostor je tu věnován názorům Jaroslava Červinky, který se snaží o kritické zhodnocení Bednářova programového spisu a který jako jeden z mála více uvažuje i o poetice mladé generace (přemýšlí o otázce formy a obsahu poezie). Autor *Oblasť* dále víceméně bez kritického postoje shrnuje názory Ruženy Vackové, Václava Černého i několika blíže neurčených čtenářů.

V druhé části *Oblasť* se Bednář pokouší o shrnutí *Slova k mladým*, což bylo zřejmě vyvoláno mnohými hlasy kritizujícími původní, přiznejme, značné formulační rezervy. Znovu se tak vrací ke svým základním tezím o mladé generaci a k některým sporným či nejasným tvrzením, ale jen málo je zpřesňuje (týká se to především bezprogramovosti, návratu k věčným hodnotám a poezie jako světového názoru). Opět se setkáváme s formulací základního úkolu mladých autorů, jímž by mělo být „vyjítí ze své klauzury, uvědomiti si generační příslušnost, vytvářeti nově vztahy člověka k člověku. Člověk je tu středem zájmu a východiskem: nikoliv však člověk politických a jiných programů a ideologií, tj. abstraktní formula nebo číslo statistické, nýbrž nově objevený a nově nazřený člověk životní, duchovní i citové plností“ (BEDNÁŘ 1941: 25). Vyjadřuje se i k tomu, kam by se mělo ubírat nové umění: „Směrem umění i životní proměny je cesta za obnovením trvalých hodnot“ (TAMTÉŽ: 25). Podstatné je, že ani zde se Bednář nepoučil a jeho formulace zůstávají nadále dosti neurčité. Stejně jako ze *Slova k mladým* ani z *Oblasť Slova k mladým* nedozvíme se to nejdůležitější – jaký je onen „nový“ člověk, které jsou ony „trvalé hodnoty“...

To je ostatně velký problém celé diskuse kromě několika málo výjimek, jakými jsou kupříkladu postřehy Jaroslava Červinky.

Rozhodně zajímavá je konfrontace názorů Kamila Bednáře jakožto mluvčího mladých autorů okolo něho sdružených a Jindřicha Chalupického, který se proti této generaci postavil ve dvou svých pracích – „Svět, v němž žijeme“ (1940) a „Generace“ (1942). Velmi dobře patrný je tu i rozdíl mezi básníkem a teoretikem, který, jak jsme již konstatovali, výrazně ovlivnil výslednou podobu *Slova k mladým*. Zároveň nám pohled na Chalupického texty může doložit vnitřní rozporuplnost mladé generace. Jejich důležitost tkví mimo jiné i v tom, že právě stat’ „Generace“, která byla jedním z podnětů ke konstituování Skupiny 42, jejímiž členy se stali i někteří ze spisovatelů uskupených původně okolo Kamila Bednáře (Josef Kainar, Ivan Blatný).

Zásadní rozdíl mezi oběma autory tkví v tom, že Chalupický neodvrhuje moderní umění a vše, čeho dosáhlo, spíše ho obhajuje. Domnívá se, že jeho oprávnění leží teprve v budoucnu. A proto nelze jít proti modernímu umění, je zapotřebí na něj navazovat. To vyčítal Kamilu Bednářovi i Václav Černý v článku „Slovo o Slovu k mladým“ (viz výše). Co však oba dva autory spojuje, je vědomí potřeby nového umění. Vědomí, že umění dosavadní (a tedy i poezie) už nedostačuje současným nárokům, že se vyčerpalo. Úkol nové generace pak tkví především v hledání „nového umění“. Oba tedy pocítují krizi umění (Chalupický mluví o umění obecně, Bednář se soustřeďuje převážně jen na poezii). To je základem jejich tezí o mladé generaci, i když u Bednáře je oním východiskem, přes něž se dostává k poezii, primárně spíše krize společnosti. Ani Chalupický se nevyhne problematice generační. V jeho pojetí je generace „především ‚volání k pořádku‘. Cítí, že umění její doby samo si své možnosti nějak oklestilo, zúžilo, že se stalo jednostranným, sešlo z cesty“ (CHALUPECKÝ 1991: 110). Zde můžeme oproti Bednářovi zaznamenat jistý posun. Pojem generace se tu vztahuje hlavně k umění – tak tomu u autora *Slova k mladým* nebylo. S tím souvisí i odlišné pojetí funkce umění, u Bednáře pak spíše funkce poezie. Podle Chalupického „smyslem a záměrem umění není nic než každodenní, úděsné a slavné drama člověka a skutečnosti“ (TAMTÉŽ: 74). U Bednáře, jak jsme si mohli všimnout při analýze jeho programové stati, je tomu jinak. Na to ostatně reaguje i Chalupický: „Ti mladí, kteří nechtějí vidět v umění jen ono příjemné dráždidlo a kteří žádají si je nadat lidskou významností, jsou zároveň přesvědčeni, že umění samo netvoří; že, jak jsme řekli, k čemu si jen odkazuje; že je záznamem, notifikací; že říká cosi mimo sebe“ (TAMTÉŽ: 113).

Bednář tvrdí, že hlavním úkolem poezie je zobrazit „nahého člověka“, tedy jakýsi neměnný základ lidství, oproštěný od všech ideologií. S tím Chalupický zásadně nesouhlasí. Myslí si, že umění (a tedy i poezie) člověka nemá zobrazovat, ale naopak dokazovat jeho nezobrazitelnost, umění člověka teprve „provokuje“ a „dělá“. „Umění není faktem, ale aktem“

(TAMTÉŽ: 117). Generace v čele s Kamilem Bednářem je podle něj akademická, nepřátelská umění – proto, že nevěří v umění samotné a v jeho poslání. Dokonce tyto autory označuje za „antigeneraci“, neboť umění (poezie) je pro ně jen odkazem k nějakému vyššímu obsahu mimo umění samotné.

Společným bodem *Slova k mladým* i „Světa, v němž žijeme“ je charakteristika současného člověka. Chalupecký ji podává takto: „Hle, moderní člověk, opuštěný novou vědou [...], opuštěný náboženstvím [...], člověk proměnivší se v bezvládné kolečko společenského stroje [...], redukovaný na dvě data, den narození a den úmrtí“ (TAMTÉŽ: 70). Na tomto příkladu si můžeme velice dobře ukázat, že oba autoři chápou moderního člověka téměř totožně.

Výše zmíněné rozdíly jsou podle našeho názoru zároveň i nejdůležitějšími body Chalupeckého kritiky Bednářových stanovisek. Důkazem jeho kritického nesouhlasu s Bednářem a autory jím reprezentovanými je i relativně ostrý výpad proti jejich slovníku a frazeologii: „Všecka prastará poetická veteš, o které jsme si mohli myslet, že může dožít svůj věk kdesi u pubertálních poetů, se vrací s plnou slávou ve verších renomovaných představitelů mladého českého básnictví“ (TAMTÉŽ: 115).

Vystoupení plné paradoxů

Společným znakem všech tří analyzovaných programových spisů a z velké části i diskusních příspěvků, které na ně reagovaly, byla snaha o vytyčení základních rysů mladé generace a její role ve společenském i uměleckém smyslu. Můžeme se jen dohadovat, proč se to skupině autorů, společně vystoupivších v *Jarním almanachu básnickém 1940*, podařilo jen zčásti. Mohlo to být samozřejmě zapříčiněno dobovými okolnostmi (válka, protektorát, cenzura), ty však na druhou stranu stály mezi hlavními faktory zrodu této družiny. Jsou tu ale i další fakta, a to relativně objektivní, jež způsobila, že se skupina více nerozvinula a nedokázala naplnit svůj společný program.

Prvním jejím cílem bylo ujasnit si, zda reprezentuje generaci. Ve společenském či historickém smyslu se to relativně podařilo, mladí spisovatelé našli jasné společné historicko-společenské okolnosti, které je formovaly a které byly dostatečně významné. I přesto však chybělo to základní – vědomí generační sounáležitosti ve smyslu uměleckém. Obecně bylo naznačeno, že nová generace nesouhlasí s avantgardou a odvrhuje ji, ale to bylo víceméně vše. Jak si všiml již Jindřich Chalupecký – nebylo proti čemu bojovat – a to proto, že avantgarda je dosti širokým pojmem a „dovolovala“ téměř vše. Pozoruhodné je, že se nesetkáme ani s vyhraněním se vůči autorům předešlým (výjimkou je v tomto případě pouze text Jaroslava Červinky).

S tím souvisela i problematika společné poetiky. Mohli jsme si všimnout toho, že v programových textech mnoho prostoru samotné poetice věnováno nebylo. Byla nastíněna jistá společná témata, motivy, příklon ke starším a klasickým formám, pravidelné veršové struktury atd. Hlavní metodou poznání se pro básníky stala introspekce. Vše je však až příliš obecné a leckdy nejasné. K poetice samotné se často dostáváme až jakoby v druhém plánu – například přes společný životní pocit, který se do ní promítá jako temné, pochmurné a tragické ladění básní.

Hlavním tématem poezie se měl stát člověk, a to přímo hledání „nahého člověka“ a po jeho nalezení utváření „člověka nového“. Mluvíme tedy o programovém hledání podstaty člověka/lidství a o cestě k člověku novému; to je jeden z nejdůležitějších paradoxů celé situace: skupina vědomě hlásající svoji bezprogramovost (proč tedy tři programová prohlášení?) a odpor k ideologiím se snaží o programové hledání něčeho, na čem by bylo možné stavět novou ideologii. Oprostit se od veškeré ideologie společenské, národní a politické příslušnosti s cílem budovat novou, „lepší“ ideologii, může být poměrně nebezpečné, protože v důsledku vede jen k nahrazení jedné ideologie druhou, byť by byla jakkoliv dobře míněna.

K nalezení nového lidství má podle všech tří programových textů pomoci právě poezie. Dostáváme se tak k funkci poezie a její nové roli v životě společnosti. Mladá generace chápe její funkci jako ryze společenskou. Nejde jim ani tak o umění samotné, ale spíše o to, k čemu by mělo odkazovat – jde o nějaký obsah mimo poezii a nad ní. Není proto divu, že tyto maximalistické programové nároky se nezdařilo naplnit.

Dalším paradoxem je i to, že všichni tři autoři programových statí mluví o celé generaci, ale nakonec stejně sklouzávají jen k poezii a básníkům. Vzhledem k jejich vysokým cílům by možná bylo vhodnější uvažovat o umění obecně (a pak i o jeho funkcích a roli ve společnosti), ne jen o mladém umění jakožto mladé poezii. Dost možná, že by se pak jejich „členská základna“ rozrostla například i o výtvarníky a jiné umělce a naplňování programu tak dostalo další rozměr a snad i větší šanci.

Rozporuplný je i prohlašovaný odpor k organizaci a také již zmiňovaná absence ideologie a programovosti. Protože co jiného je základem programového vystoupení než do určité míry organizovaná skupina, sdílející jisté ideologické předpoklady? Uvažování o novém lidství a požadavek jeho utváření není většinou ničím jiným než sociální utopií. Na druhou stranu je zapotřebí vyzdvihnout snahu autorů o opravdovost a přirozenost prožitku v poezii a kladení akcentu na etiku, a to jak individuální, tak i společenskou či národní.

Na příkladech jsme si mohli všimnout často až paradoxních skutečností, které z programových textů Kamila Bednáře, Zdeňka Urbánka a Jaroslava Červinky vyplývají. Proč tomu tak je? Odpověď, tedy alespoň podle našeho názoru, je relativně jednoduchá. Chybí tu

propracovanější programový spis napsaný teoretikem, jenž by se dokázal podívat na snažení celé družiny autorů z odstupu, nezaujatě. Možná by pak dokázal srozumitelně podat například teze o „návratu k věčným hodnotám“ či o „nahém člověku“ a posléze i „člověku novém“, který zůstal uzavřen v Bednářově nepropracovaném náčrtu. Chyběl tu prostě někdo, kdo by včlenil snahy mladých autorů do širšího estetického a myšlenkového evropského i českého kontextu (takovou snahu prokázal pouze Jaroslav Červinka) a dostatečně jasně formuloval hlavní stanoviska a cíle mladé generace.

Kromě toho, že na poslední (a zároveň i nejzdařilejší) programový spis, Červinkovo pojednání *O nejmladší generaci básnické*, již nikdo teoreticky nenavazoval, to mohlo být ještě mnoho příčin, proč snažení mladých básníků nedosáhlo naplnění jejich programu. Velký vliv na to měla zajisté i změna společenského klimatu s koncem války. Každopádně skupina autorů okolo Kamila Bednáře je zajímavou součástí dějin českého básnictví. I tito spisovatelé měli vliv na to, že se poezie začala ve čtyřicátých letech proměňovat. Výstižně tuto situaci charakterizuje Jiří Trávniček: „Ze strakatého motýla, jímž byla poezie v době avantgardy, se stává opět kukla“ (KOŽMÍN – TRÁVNÍČEK 1998: 12).

PRAMENY

- ADAMEC, JOSEF – BATUŠEK, JAROSLAV. „Několik slov k debatě o mladé generaci.“ *Kritický měsíčník* 3, 1940, s. 380–384
- BED. [BEDNÁŘ, KAMIL]. „Poznámka mladého básníka.“ *Kritický měsíčník* 3, 1940, s. 95–96
- BEDNÁŘ, KAMIL. „Projev k situaci nejmladší české poezie.“ *Kritický měsíčník* 1, 1938, s. 120–121
- BEDNÁŘ, KAMIL. *Obhlasy Slova k mladým*. Praha: Václav Petr, 1941
- BEDNÁŘ, KAMIL. *Slovo k mladým*. Praha: Václav Petr, 1940
- ČERNÝ, VÁCLAV. [Úvodní slovo]. In *Jarní almanach básnický 1940*. Praha: František Borový, 1940, s. 9–13
- ČERNÝ, VÁCLAV. „Ještě o básnicích ve dnech krize, a ještě k básníkům.“ *Kritický měsíčník* 2, 1939, s. 1–5
- ČERNÝ, VÁCLAV. „Slovo o Slovu k mladým.“ *Kritický měsíčník* 3, 1940, s. 193–198
- ČERVINKA, JAROSLAV. *O nejmladší generaci básnické*. Praha: Vyšehrad, 1941
- ČIVRNÝ, LUMÍR. „Slovo k stárnoucím.“ *Kritický měsíčník* 3, 1940, s. 285–288
- DANIEL, JIŘÍ. „Obrana generace.“ *Kritický měsíčník* 3, 1940, s. 456–459
- CHALUPECKÝ, JINDŘICH. „Generace.“ In Týž. *Obhajoba umění*. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 147–149
- CHALUPECKÝ, JINDŘICH. „Svět, v němž žijeme.“ In Týž. *Obhajoba umění*. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 68–74
- J. J. [JAKUB, JIŘÍ = ORTEN, JIŘÍ]. „Poznámka o jedné myšlence.“ *Kritický měsíčník* 4, 1941, s. 95
- K. B. [BEDNÁŘ, KAMIL]. „Generační hořkost.“ *Kritický měsíčník* 4, 1941, s. 94
- KOPECKÝ, JAN. „O pasivitě v poezii.“ *Kritický měsíčník* 4, 1941, s. 164–167
- NOVOTNÝ, JOSEF. „Mladý odpovídá.“ *Kritický měsíčník* 3, 1940, s. 454–456
- POLAN, BOHUMIL. „Jarní almanach básnický 1940.“ *Kritický měsíčník* 3, 1940, s. 243–245
- SMETANA, J. „Bilance jedné poznámky.“ *Kritický měsíčník* 3, 1940, s. 188–189

URBÁNEK, ZDENĚK. *Člověk v mladém poezii*. Praha: Václav Petr, 1940

LITERATURA

ČERNÝ, VÁCLAV. *První a Druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992

PAPOUŠEK, VLADIMÍR. „Nahý člověk a všednost.“ In Týž. *Existencialisté. Existenciální fenomény v české próze 20. století*. Praha: Torst, 2004, s. 229–287

PEŠAT, ZDENĚK. „Literatura Skupiny 42.“ *Literární měsíčník* 19, 1990, č. 1, s. 32–38

PEŠAT, ZDENĚK. „Literatura Skupiny 42.“ *Literární měsíčník* 19, 1990, č. 2, s. 24–29

RAMBOUSEK, JIŘÍ. „Kdo je kdo v Ortenově generaci.“ Týž. *Nesoustavná rukověť české literatury*. Praha: Torst, 2003, s. 162–190

TRÁVNÍČEK, JIŘÍ. „40. léta.“ In KOŽMÍN, ZDENĚK – TRÁVNÍČEK, JIŘÍ. *Na tvrdém ložij z psího vína*. Brno: Books, 1998, s. 9–60

TRÁVNÍČEK, JIŘÍ. „Česká poezie v zastaveném čase.“ In Týž. *Poezie poslední možnosti*. Praha: Torst, 1996, s. 7–18

RESUMÉ

Práce se zabývá programovým vystoupením mladých autorů sdružených okolo Kamila Bednáře, kteří svůj společný vstup do literatury manifestovali vydáním *Jarního almanachu básnického 1940*. Prostor je věnován i diskusi, již tito autoři svými prohlášeními vzbudili a jež se odehrávala především na stránkách *Kritického měsíčníku*. Hlavním cílem referátu pak je ukázat základní rysy programové poetiky této skupiny, které vyplynou z důkladnější analýzy jejich programových statí, a zmapovat celkovou problematiku vystoupení.

SUMMARY

In 1940, young authors grouped around the poet Kamil Bednář entered the literary communication by presenting the ideas they shared in the almanac *Jarní almanach básnický 1940*. Apart from analyzing this programmatic presentation, the paper deals also with the discussion that ensued from it and may be observed mainly in the periodical *Kritický měsíčník*. The main point is to display the crucial (historical and philosophical) aspects of the intended program of the young authors, particularly as reflected in their poetics.